

O‘ZBEK XALQ BAXSHICHILIGI SAN’ATI: KELIB CHIQISHI VA TARAQQIYOT BOSQICHLARI

Aliasqarova Sarbinaz Yunus Rajabiy nomidagi

Òzbek milliy musiqa san'ati instituti 3-kurs talabasi

Ilmiy rahbar: Yunus Rajabiy nomidagi

O'zMMSI Ilmiy bo'lim boshlig'i, dotsent Asatillo Sunnatillayev

Annotatsiya: *Mazkur maqolada o‘zbek xalq baxshichilik san’ati, uning tarixiy ildizlari, shakllanish jarayoni va taraqqiyot bosqichlari tahlil qilinadi. Baxshichilikning og‘zaki ijodiy an‘analardagi o‘rni, epik janr rivojiga qo‘shgan hissasi hamda xalqning milliy-madaniy merosini saqlashdagi ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, baxshichilik san’atining zamonaviy bosqichdagi rivojlanish jarayonlari haqida ham ilmiy mulohazalar keltiriladi.*

Kalit so‘zlar: *baxshichilik, doston, xalq og‘zaki ijodi, epik an‘ana, musiqiy meros, o‘zbek folklori.*

Kirish

O‘zbek xalq og‘zaki ijodiy merosining eng muhim va yuksak namunalaridan biri baxshichilik san’atidir. Baxshi – xalq dostonchisi, kuychisi va sozandasi bo‘lib, u o‘z faoliyati orqali xalq tarixini, ijtimoiy-ma’naviy hayotini, orzu-armonlarini aks ettiradi. Baxshichilik san’ati qadim zamonlardan buyon shakllanib kelib, turkiy xalqlar madaniyatida muhim o‘rin tutadi. Shu bois bu san’atning kelib chiqishi va taraqqiyot bosqichlarini o‘rganish nafaqat folklorshunoslik, balki tarix, etnologiya va musiqashunoslik uchun ham alohida ahamiyat kasb etadi[1].

Asosiy qism

• Baxshichilikning kelib chiqishi

Baxshichilik san’ati ildizlari qadimiy turkiy qabilalar orasidagi epik an‘analarga borib taqaladi. Qadimda baxshilar qabilaning tarixini, urf-odatlarini va qahramonlik voqealarini kuylab, avloddan-avlodga yetkazgan. Bu jarayonda baxshi

nafaqat ijrochi, balki xalqning tarbiyachisi, tarixchisi va ruhiy yetakchisi sifatida ham faoliyat yuritgan[2].

- **O‘zbek baxshichiligining shakllanishi**

O‘zbek baxshiligi asosan Surxondaryo, Qashqadaryo, Buxoro, Xorazm vohalarida keng tarqalgan. Doston ijrochiligi maktablari shakllanib, har bir hudud o‘ziga xos uslubga ega bo‘lgan. Masalan, Surxon baxshilarining ovoz diapazoni keng, kuylari jozibador bo‘lsa, Xorazm baxshiligi ko‘proq musiqiy ritmga asoslangan[3].

- **Dostonchilik an’anasi**

Baxshilar repertuarida “Alpomish”, “Go‘ro‘g‘li”, “Ravshan” kabi epik dostonlar muhim o‘rin egallagan. Ushbu dostonlar xalqning ijtimoiy-ma’naviy qarashlari, ozodlik, vatanparvarlik, adolat va sadoqat g‘oyalarini mujassamlashtiradi. Baxshining ijrosi jarayonida soz – asosan dutor va gijjak – asosiy vosita sifatida xizmat qilgan[4].

- **Taraqqiyot bosqichlari**

- Qadimiy bosqich – epik qo‘shiqlar va qahramonlik dostonlari shakllangan davr.

- O‘rta asrlar – islom madaniyati ta’siri ostida dostonchilik diniy-axloqiy g‘oyalar bilan boyigan.

- XIX asr – XX asr boshi – baxshilar xalq yig‘inlari va marosimlarida asosiy madaniy markaz sifatida faoliyat yuritgan.

- Sovet davri – baxshichilik ma’lum darajada senzura ostida bo‘lsada, folklorshunoslar tomonidan keng tadqiq qilingan.

- Mustaqillik davri – baxshichilik milliy qadriyat sifatida tiklandi, “Alpomish” dostonining 1000 yilligi UNESCO tomonidan nishonlandi, yosh baxshilar maktablari tashkil etildi[5].

- **Baxshichilikning bugungi ahamiyati**

Hozirgi kunda baxshilar san’ati faqat folklor an’ana emas, balki milliy o‘zlik va ma’naviyatni tiklash vositasiga aylanmoqda. Respublika va xalqaro

miqyosda baxshilar tanlovlari, festivallari o'tkazilmoqda. Bu jarayon baxshichilik san'atining kelajak avlod ongida mustahkam o'rin egallashini ta'minlamoqda[6].

Xulosa

O'zbek xalq baxshichilik san'ati ko'p asrlik tarixiy ildizlarga ega bo'lib, bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan. U xalqning milliy o'zligini, tarixiy xotirasini va badiiy-estetik qarashlarini mujassamlashtiradi. Baxshichilikning kelib chiqishi va taraqqiyot bosqichlarini o'rganish milliy madaniyatni asrab-avaylash hamda uni kelajak avlodga yetkazishda muhim ilmiy va ma'naviy asos vazifasini bajaradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

- [1]: Karimov, N. O'zbek xalq og'zaki ijodi. Toshkent: Fan, 2005.
- [2]: Rahmonov, M. Turkiy xalqlarda dostonchilik an'analari. Samarqand, 2010.
- [3]: Jo'rayev, H. Surxon baxshilari maktabi. Termiz: Ilm, 2014.
- [4]: Rajabov, R. O'zbek dostonchiligi tarixi. Toshkent: Akademnashr, 2012.
- [5]: UNESCO. The Epic of Alpamysh and Central Asian Oral Tradition. Paris, 1999.
- [6]: O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi qarori. Baxshichilik san'atini rivojlantirish chora-tadbirlari haqida. Toshkent, 2019.